

УДК [37(477.83/.86):329(=411.16)]«1918/1939»
DOI: 10.24919/2312-2595.40.123248

РУДА Оксана – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України (oxana.ruda@gmail.com); ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4361-8313>

ОСВІТНЄ ПИТАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРЕЙСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ МІЖВОЄННОЇ ГАЛИЧИНИ

У статті висвітлено освітню діяльність єврейських політичних партій міжвоєнної Галичини. Польська держава не забезпечила єврейській спільноті належних умов для здобуття освіти рідною мовою. Відзначено, що євреї змушені були самотійно створювати умови для повноцінного вивчення рідної мови (іврит чи ідиш), культивувати національні традиції та розвивати культуру. Єврейські політичні партії через вплив на освітні товариства долучалися до заснування початкових і середніх навчальних закладів з мовами викладання ідиш, іврит чи двомовних. Належна увага відводилася організації різноманітних форм позашкільної освіти, а також збереженню національної свідомості єврейського населення краю.

Ключові слова: Галичина, Друга Річпосполита, політичні партії, освітня діяльність, національна свідомість.

РУДА Оксана – кандидат исторических наук, старший научный сотрудник, Институт украиноведения им. Ивана Крипякевича НАН Украины (oxana.ruda@gmail.com); ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4361-8313>

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ВОПРОС В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЕВРЕЙСКИХ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ МЕЖВОЕННОЙ ГАЛИЧИНЫ

В статье освещена образовательная деятельность еврейских политических партий межвоенной Галичины. Польское государство не обеспечило еврейской общине надлежащих условий для получения образования на родном языке. Отмечено, что евреи

вынуждены были самостоятельно создавать условия для полноценного изучения родного языка (иврит или идиш), культивировать национальные традиции и развивать культуру. Еврейские политические партии путем воздействия на образовательные общества приобщались к учреждению начальных и средних учебных заведений с языками преподавания идиш, иврит или двуязычных. Должное внимание уделялось организации различных форм внешкольного образования, а также сохранению национального сознания еврейского населения края.

Ключевые слова: *Галичина, Вторая Речь Посполитая, политические партии, образовательная деятельность, национальное сознание.*

Постановка проблеми. Шкільництво в Другій Речіпосполитій, і в Галичині зокрема, розвивалося у контексті повоєнних змін у цілій Європі. Цей процес висунув на перший план національні цінності (відчуття особистої безпеки та національної ідентичності), що стало можливим лише завдяки опертю виховання на державотворчу ідею. На школу як одну з головних складових системи в цьому процесі покладалася «державно-виховна місія». В окреслений період польська освітня політика була узгоджена з політикою державною, а проблема школи піднялася до рангу загальнодержавної. М. Чепіль відзначає, що для реалізації своїх політичних намірів влада обрала якнайкраще знаряддя – початкову школу, всіма силами намагаючись прищепити її вихованцям польські ідеали, без жодних «домішок» історії та культури інших народів, які проживали у цій державі. Таким діям урядовців протистояли непольські культурно-освітні товариства, політичні партії та духовенство, які усвідомлювали важливість збереження національних традицій, мови та національної ідентичності [7, 79 – 81]. Питання здобуття молоддю освіти рідною мовою залишалося впродовж міжвоєнних років одним із пріоритетних завдань єврейських політичних партій, адже розвиток шкільництва, його зміст і характер, доступність для всього населення визначають ступінь культури народу. Вивчення історичного досвіду єврейського населення Галичини, яке спромоглося у складних суспільно-політичних та економічних умовах розширити мережу приватного національного шкільництва, організувати різноманітні форми позашкільної освіти, донині викликає значне зацікавлення учених.

Аналіз основних досліджень і публікацій засвідчує, що одним з перших становище національних меншин у міжвоєнній Польщі, а також розвиток шкільництва висвітлив польський дослідник З. Урбаньскі [17]. Розвитку культури та освіти єврейського населення міжвоєнної Польщі, діяльності єврейських політичних партій присвячені праці Е. Мендельсон [12], Ч. Бжози [6]. Впливи політичних партій на єврейське шкільництво проаналізовано в англомовних працях М. Айзенстайн [9] і Дж. Бекона [5]. Діяльність єврейських політичних партій на західноукраїнських землях представив український дослідник М. Гон [1]. Окремі аспекти освітньої політики Другої Речіпосполитої та проблеми функціонування єврейського шкільництва висвітлив Р. Романцов [14]. Нарис діяльності навчальних закладів єврейського населення краю зробив В. Меламед [2]. Однак освітню діяльність єврейських політичних партій Галичини, які опікувалися розвитком національного шкільництва, ці дослідники висвітлювали фрагментарно.

Мета статті полягає у тому, щоб дослідити роль єврейських політичних партій у розвитку приватного національного шкільництва міжвоєнної Галичини.

Для єврейської спільноти Другої Речіпосполитої характерною була політична різновекторність. Однак загальнопольськими були лише деякі політичні партії, натомість переважна більшість мала локальний характер, поширюючи свій вплив винятково на певні регіони. Особливостями єврейських політичних партій було те, що, по-перше, вони належали до так званих світових партій, саме на міжнародних конгресах обиралися їх керівні органи та встановлювався єдиний обов'язковий для всіх напрям політичної діяльності; по-друге, єдиною суттєвою відмінністю між єврейськими політичними силами було ставлення до палестинського питання [6, 247]. Загалом же єврейська спільнота більше цікавилася проблемами економічними (економічна криза та зубожіння населення призвели до поширення серед них «депресивних настроїв») чи освітніми (освіта традиційно відігравала важливу роль у єврейській культурі), натомість менше політичними, що й пояснює певну політичну пасивність євреїв [VI, 16; IV, 40].

Своєрідним поштовхом до активної розбудови приватного єврейського шкільництва стала освітня політика влади, спрямована на асиміляцію єврейського населення. Польська держава не лише

не дотримувалася зобов'язань, що випливали з постанов так званого Малого Версальського договору від 28 червня 1919 р. у питанні організації єврейських початкових шкіл з рідною мовою навчання, а й запровадила «*numerus clausus*», тобто відсоткову норму для непольських студентів у вищих навчальних закладах. Усвідомлюючи негативні наслідки цієї політики для молоді, єврейські політичні партії та культурно-освітні товариства спрямували значні зусилля на розвиток приватного національного шкільництва [VIII, 26 – 29]. До цих приватних навчальних закладів належали: релігійні школи, які займали домінуючі позиції, оскільки традиційна освіта євреїв була спрямована на пізнання релігії; мішані школи (приймали на навчання учнів різних національностей, працевлаштовували світських учителів і духовенство); світські школи (усунули з навчального та виховного процесу релігійні доктрини та обмежили вивчення релігії), де навчання проводилося мовами іврит, ідиш, польською і на івриті, польською та ідиш [15, 118].

Найрозвиненішу систему приватного релігійного шкільництва мала партія ортодоксальних євреїв «Агудас Ізраель» (*Agudas Isroel*, Об'єднання Ізраїлю), заснована (1914) у Катовіцах як складова однойменної світової організації. Її діяльність поширювалася на Львівське, Станиславівське та Тернопільське воєводства, де партія на початку 20-х рр. налічувала майже 4 500 активних членів [V, 83; 2, 161]. Політична програма партії опиралася на релігійні постулати. Її метою було влаштування життя євреїв згідно із засадами юдаїзму та національних традицій, а основними завданнями – захист релігійних прав євреїв, зміцнення і поширення засад єврейської релігії серед одновірців; створення і субсидіювання релігійних шкіл усіх типів; відстоювання громадянських прав; створення робітничих майстерень, професійних шкіл; організація у Палестині сільськогосподарських поселень для євреїв-ортодоксів тощо. Партія здобула підтримку польської влади завдяки як лояльності до неї, так і тому, що не вимагала національної автономії для євреїв [V, 84; 17, 242 – 243; 5, 48 – 69; 1, 53]. «Агудас Ізраель» уважала поняття єврейської національності другорядним стосовно релігії, хоча євреїв окремим народом все ж визнавала. Для партії не існувало поняття національної мови: її функції покладали на іврит як мову релігійної літератури й філософських праць та ідиш як повсякденну мову [V, 84 – 85; 16, 108].

«Агудас Ізраель» опікувалася хедерами і талмуд-торами для хлопчиків, організовувала численні відчити та віча на теми виховання молоді і необхідності відкриття релігійних навчальних закладів. Члени партії виступали проти навчання у єврейських школах юдаїзму за програмами, затвердженими міністерством освіти, оскільки ті не відповідали основним принципам єврейської релігії [VII, 20]. З 1929 р. під керівництвом партії діяла Центральна освітня організація «Хорев» (Chojrew), яка зосередилася на розбудові релігійних шкіл з навчанням мовою ідиш (згодом частину предметів викладали польською мовою), адже від розвитку освіти залежало збереження національної свідомості євреїв. Через розширену мережу релігійного шкільництва партія здобула значний вплив на молодь. Зокрема, у Львові партія утримувала декілька релігійних шкіл: школу «Есодей Гатора», «Мецивтей Ортора», школу для дівчат «Бейт Якуб». Станом на 1936 р. під керівництвом партії було 367 шкіл для хлопців і 248 – для дівчат, які сприяли збереженню релігійної та звичаєвої окремішності євреїв. Частина єврейської спільноти вбачала у них гарантію збереження єдності між євреями та засіб протидії асиміляції єврейського населення [VI, 402; 12, 94 – 95; 2, 161].

Ідеологічними опонентами ортодоксальних єврейських політичних партій були світські політичні течії, які поділялися на дві цілковито відмінні національні групи: сіоністів і фолькістів. Сіоністи, які вважали євреїв окремим народом [V, 81], розв'язання єврейської проблеми в світі вбачали у створенні незалежної держави в Палестині та організації масової еміграції євреїв з усіх держав. Національною мовою мав стати іврит, пов'язаний з історичними традиціями. Оскільки більшість польських євреїв не розмовляли вільно на івриті, їм дозволялося послуговуватися мовою ідиш або польською, доки іврит не вдасться перетворити з мови релігійних писань на повсякденну [16, 109 – 110].

Сіоністська організація в Польщі (Histachdruth ha'Cyjonith be'Polonijah) була складовою Світової сіоністської організації, однак у регіональній політиці зберігала самостійність [1, 45]. У 1918 р. у Польській державі діяло чотири сіоністські федерації: у Варшаві, Львові, Кракові, Вільні (у 20-х рр. була перенесена до Варшави), відмінності між якими зумовлювалися територіально та історично. У Галичині домінували помірковані тенденції, зі

схильністю до компромісів з владою. Галицькі сіоністи були міцніше пов'язані з польською культурою, ніж сіоністи з інших теренів Польщі [10, 116 – 117]. Партія мала близько 350 провінційних відділів, поширювала впливи на громадські та економічні інституції. Найбільше уваги приділяла молоді, яку згуртовувала як для роботи в Галичині, пов'язаної з пропагуванням сіоністських ідей, так і для еміграції до Палестини [14, 129; 11, 51].

Сіоністські партії до середини 30-х рр. XX ст. відігравали значну роль у політичному житті польських євреїв. Вони ставили перед собою два основні завдання: по-перше, створити єдиний національний центр, а згодом – єврейську державу в Палестині; по-друге, здобути для євреїв Польщі статус національної меншини та реформувати єврейські релігійні гміни у місцеві національно-політичні представницькі центри [6, 248]. Наголошуючи на своїй громадянській відданості Польщі, сіоністи вимагали визнання євреїв окремим народом, надання їм національної автономії, забезпечення представництва в Лізі Націй тощо [13].

У міжвоєнні роки сіоністи активно розвивали приватні національно-івритські школи, які сприяли формуванню національної свідомості євреїв. Владні кола всіляко підтримували сіоністські школи з навчанням на івриті, активний розвиток яких припав на 1926 – 1932 рр. Загалом санаційний табір з початку 30-х рр. відкрито підтримував сіоністів, а також пропаговану ними еміграцію євреїв до Палестини, убачаючи в цьому спосіб розв'язання єврейського питання в Польщі [14, 129; 11, 51]. Розгалужену мережу шкільництва з мовою навчання іврит утримувало культурно-освітнє товариство сіоністів «Тарбут» («Tarbut», «Культура»), яке пропагувало ідею навернення євреїв до староеврейської культури. Найактивнішу діяльність з розвитку шкільництва товариство провадило в Львівському воєводстві (у 1927/28 н. р. тут діяли чотири семінарії для вихователів дошкільних закладів, сім початкових шкіл, одна гімназія, дві учительські семінарії), а також співпрацювало з івритськими товариствами в Тернопільському та Станіславівському воєводствах («Тарбут» тут мав відповідно дві і одну семінарії для вихователів) [IX, 54]. У 1927/28 н. р. під керівництвом товариства діяли 234 навчальні заклади (141 початкова школа, 15 гімназій, 5 учительських семінарій, 2 педагогічних курсів, 71 семінарія для вихователів дошкільних закладів) зі 24 099 учнями

та 970 учителями. Основний акцент у навчальних закладах робився на вивченні івриту, пізнанні світської єврейської культури, історії та традицій, натомість менше годин відводилося на предмети юдаїстики. У другій половині 20-х рр. XX ст. у цих школах навчалися третина школярів єврейських приватних початкових навчальних закладів [9, 56; 8, 250 – 259].

Під впливом сіоністів перебувало Товариство єврейських середніх шкіл (Towarzystwo Żydowskich Szkół Średnich), яке діяло в Галичині. Основним завданням шкіл, якими воно опікувалося, було виховання добрих польських громадян з «прищепленням їм релігійного та національного єврейського духу» [8, 245 – 246, 266 – 267]. Сіоністи також опікувалися створеним 1918 р. у Львові Єврейським товариством початкової та середньої школи (Żydowskie Towarzystwo Szkoły Ludowej i Średniej), основною метою якого було заснування навчальних закладів, де школярів навчали івриту та виховували в сіоністському дусі. Філії товариства діяли у всіх галицьких воєводствах [XI, 1072].

До сіоністського політичного табору належала створена в 1902 р. Організація сіоністів ортодоксів «Мізрахі» («Histadruth Mizrachi»), яка провадила національно-єврейську політику. Організаційно партія поділялася на три автономні територіальні структури з центрами у Варшаві, Кракові та Львові, мала 362 відділи і близько 22 790 членів. Партійні діячі вважали за можливе розв'язання єврейського питання шляхом здобуття національної автономії, одночасно підтримуючи еміграцію євреїв до Палестини задля відродження національної держави. Культурно-національний розвиток мав відбуватися на засадах релігії та єврейської традиції мовою іврит за одночасного вивчення польської мови, історії і культури [V, 88].

Від загальних сіоністів «Мізрахі» відрізнялася трактуванням місця релігії у житті єврейської спільноти, яка мала верховодити над усіма аспектами єврейського життя, і лише в шкільництві могли бути запроваджені світські предмети. Партія виступала за відкриття релігійних єврейських шкіл, які давали б повну світську освіту відповідно до міністерської програми. Водночас домагалася повної шкільної автономії для євреїв з правом контролю з боку державних органів [XII, 493 – 494].

«Мізрахі» провадила активну культурну та освітню діяльність, створювала й утримувала власні початкові та середні школи з мовами навчання іврит і польською. Члени партії організували вечірні школи для працюючої молоді, де поряд із загальноосвітніми предметами, Торою та Талмудом, викладали іноземні мови, історію єврейського народу, іврит. У різних містах Галичини діяли вечірні курси для молоді з вивчення івриту, єврейської історії та традицій, які мали сприяти формуванню у молодих євреїв національної свідомості [4, 55]. Також «Мізрахі» опікувалася культурно-освітнім товариством «Ябне» («Jabne»), виховна концепція якого полягала у поєднанні сіоністських ідей з цінностями юдаїзму та традиціями єврейської культури. За сприяння партії «Ябне» утримувало дошкільні навчальні заклади, початкові школи, освітні курси, здійснювало нагляд за належним викладанням івриту та предметів юдаїстики в єврейських школах. У 1938 р. шкільна мережа товариства охоплювала 150 навчальних закладів з майже 25 000 учнів. Навчання велося мовами ідиш (у південно-східних воєводствах) і польською (у центральних воєводствах) [VI, 402; V, 89 – 92].

До сіоністської політичної сили належала також остаточно оформлена в 1926 р. Єврейська соціал-демократична робітничка партія Поалей Ціон правиця (Jidisze Socjalistisz-Demokratisze Arbeter Partaj «Poalej Cion», «Робітники Сіону»). У 30-х рр. впливи партії поширилися на Галичину. Так, у 1934 р. окружні з'їзди партії відбулися у Станиславові (28 жовтня), Стрию (4 листопада), Коломиї (25 листопада), Чорткові (18 листопада), Самборі (25 листопада), Львові (5 листопада) [IV, 115]. Програма Поалей Ціон правиці передбачала для розв'язання єврейського питання в Польщі культурну та національну автономію єврейської гміни, винятково світського характеру. Мовою загального вжитку в єврейських автономних інституціях та мовою навчання у школах ставав ідиш, однак наголошувалося на важливості вивчення івриту. Члени партії мали право відкривати та утримувати школи з мовою навчання іврит за одночасного вивчення ідиш на такому рівні, щоб учні могли використовувати її у щоденному житті. Однак серед єврейського населення партія не здобула значного впливу, її прихильниками переважно були робітники і працююча інтелігенція з націоналістичними настроями та сіоністським ідеологічним під-

грунтям. Більший вплив мав молодіжний осередок партії «Фрай-хайт» («Freiheit»), основними завданнями якого визначалися культурна та виховна робота з членами партії в дусі соціалістичного сіонізму, а також заснування шкіл, організація лекцій і відчитів для дорослого населення, професійних і загальноосвітніх курсів, концертів, театральних вистав тощо [V, 100; VII, 23; 17, 258 – 259].

Єврейська народна партія в Польщі (Jidisze Folks-Partaj in Pojlen, фолькісти) розпочала свою діяльність з 1916 р. До її складу ввійшли частина колишніх діячів сіоністського руху, а очолив її адвокат і літератор Ноах Прилуцький. Визначними діячами партії в окреслений період були Самуель Гіршгорн, Гірш Номбург, Цемах Шабад та ін. Електорат партії складався переважно з ремісників, дрібних купців, а також представників інтелігенції, які виступали на підтримку мови ідиш, – вчителів, журналістів, літераторів. Фолькісти відкидали ідею відродження єврейської держави в Палестині, вважаючи вітчизною євреїв край їхнього розселення [10, 14 – 15]. На їх думку, єврейське населення в усіх державах, де воно розпорошено проживає, є автохтонним і становить окрему національну групу [V, 82, 96]. Головним постулатом програми фолькістів було здобуття культурно-національної автономії, а основою єврейського місцевого самоврядування мала бути світська єврейська гміна. Національною мовою вважали ідиш. Партія виступала за надання єврейському шкільництву та культурі світського характеру [17, 255 – 256; 12, 95]. Однак з другої половини 30-х рр. фолькісти почали втрачати свої політичні впливи серед євреїв, як і партія «Агудас Ізраель», на протигагу «Бунду» та Поалей Ціон-правиці, які продовжували вести активну політичну діяльність [VI, 103].

Під впливом фолькістів та Поалей Ціон-правиці перебувало товариство «Шульт-Культ» (Idischer Szul- un Kultur-Farband, Товариство з підтримки єврейського шкільництва та єврейської культури), яке засновувало світські початкові та середні утравістичні школи з мовами навчання ідиш та іврит, учительські семінарії, курси для неписьменного населення, народні університети; організовувало відчити і лекції, концерти, народні забави; створювало та підтримувало спеціальні установи для артистичних, культурних і освітніх цілей: бібліотеки, театри, видавництва, музеї; видавало й розповсюджувало підручники, наукові і періодичні часописи

мовами ідиш, польською та на івриті [XIV, 3 – 4]. У цих освітніх закладах навчалася переважно молодь із незаможних ремісничих, робітничих і дрібноміщанських єврейських родин. Через протидію з боку польських правлячих кіл, які побоювалися поширення у них соціалістичних і комуністичних ідей, товариству не вдалося створити розгалуженої мережі шкільництва. У 1930 р. під його керівництвом діяли лише 40 навчальних закладів з 4 451 учнем і 131 учителем [XIII, 517 – 519; 11, 60; 8, 246, 267].

Ліве крило єврейського політикуму представляли робітничі партії, серед яких чи не найвпливовішим був «Бунд» (Аlgemajner Jidiszer Arbajter Bund, Загальноєврейський робітничий союз). До партії належали Віктор Альтер, Генрик Ерліх, Маурици Ожех [V, 103]. Поширювану сіоністами палестинську концепцію «Бунд» уважав такою, що відволікає євреїв від боротьби за свої права в Польщі та підживлює єврейсько-арабський антагонізм у Палестині. Партійні діячі виступали за надання культурної автономії євреям, зрівняння їх у правах з рештою польського населення, з урахуванням їхніх специфічних потреб, зокрема, вживання ідиш як рідної мови [6, 248 – 249; 1, 53]. Вплив партії поширювався переважно на єврейські професійні спілки, світську інтелігенцію, яка підтримувала ідею розвитку єврейської світської культури. Найбільшої популярності партія набула в другій половині 30-х рр., коли для єврейської громади ключовою стала боротьба з антисемітизмом [12, 92 – 94].

У міжвоєнні роки в Польщі діяли також такі єврейські організації соціалістичного спрямування, як «Поалей Ціон»-лівіця та «Поалей Ціон»-опозиція. «Поалей Ціон»-лівіця на чолі з Натаном Бухсбаумом, Якубом Віткіном, заснована 1920 р., підтримувала ідею поширення мови ідиш в єврейському суспільстві, гостро критикувала постулати, висунені сіоністськими партіями [6, 249]. Для єврейського населення Польщі діячі партії вимагали національно-персональної автономії. Під політичним впливом партії перебувало товариство «Освіта» («Oświata»), яке долучилося до організації приватних професійно-технічних шкіл. «Освіта» співпрацювала з українськими культурно-освітніми товариствами, зокрема з «Просвітою», організовуючи спільні освітні заходи [II, 1 – 119; III, 4 – 78].

Члени партій «Бунд» і «Поалей Ціон» помітно впливали на діяльність найбільшої світської шкільної інституції, якій підпорядковувалися всі єврейські школи з мовою навчання ідиш, – Центральної єврейської шкільної організації (ЦЄШО) (Centrale Jidisze Szul Organizacje) [X, 2]. Сприяючи розвитку шкіл ЦЄШО, де навчалися вихідці з єврейських незаможних сімей, переважно діти робітників, партії мали на меті виховання єврейських дітей у душі світської єврейської національної культури з одночасним ознайомленням їх з польською культурою, літературою та історією, на свідомих польських громадян [I, 1 – 5; 15, 119 – 122; 11, 57 – 58]. Школи мали світський характер, зосереджували увагу на вивченні природничих і гуманітарних предметів, обов'язковим було вивчення польської мови та літератури, географії та історії Польщі, натомість історія євреїв висвітлювалася у курсі загальної історії, мова іврит була факультативною. Навчання велося польською мовою та ідиш. Ці світські школи нав'язували до єврейських традицій і давали змогу зберегти національну свідомість. Товариство також опікувалося дошкільними закладами, гімназіями, учительськими семінаріями, вечірніми школами, провадило курси для неосвіченого дорослого населення, для вчителів, організувало загальнопольські учительські конференції [I, 1 – 5; 15, 118 – 122; 11, 57 – 58]. У 1934/35 н. р. під керівництвом товариства діяло 169 навчальних закладів (11 дошкільних устав, 86 початкових шкіл, 2 гімназії, 70 вечірніх шкіл) з 15 486 учнями [9, 36].

Отже, у міжвоєнні роки єврейська спільнота була представлена значною кількістю політичних партій, які репрезентували різні ідеологічні напрями. Усі політичні сили – від ортодоксального крила і до партій з лівими політичними поглядами – у своїй діяльності надавали належну увагу питанню освіти. Єврейські політичні партії через вплив на культурно-освітні товариства долучалися до заснування національних навчальних закладів, освітніх курсів для молоді з вивчення івриту та ідиш, єврейської історії та традицій, які мали сприяти формуванню у молодих євреїв національної свідомості. Частково завдяки цьому єврейські діти мали змогу навчатися у приватних релігійних і світських навчальних закладах з мовами викладання ідиш, іврит, польською та утравквістичних. Саме завдяки розвитку приватного шкільництва євреям вдалося зберегти свою етнічну і культурну самобутність.

Перспективним напрямом подальшого вивчення проблеми є комплексний аналіз діяльності політичних партій Галичини, які опікувалися розвитком національного шкільництва в міжвоєнні роки. Варто простежити як в умовах політики колонізації, спрямованої насамперед на культурно-освітню сферу, українцям, євреям і німцям краю вдалося зберегти етнічну і культурну самобутність.

Джерела та література

- I. ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 58. – Спр. 856. – 26 арк.
- II. ДАЛО. – Ф. 121 сч. – Оп. 3 сч. – Спр. 26. – 130 арк.
- III. ДАЛО. – Ф. 121 сч. – Оп. 3 сч. – Спр. 31. – 87 арк.
- IV. AAN. – Zesp. 322. – Sygn. 2348. – 442 k.
- V. AAN. – Zesp. 322. – Mikrof. B. 18479, Sygn. 2276. – 123 k.
- VI. AAN. – Zesp. 9. – Sygn. 963. – 603 k.
- VII. AAN. – Zesp. 9. – Sygn. 962. – 34 k.
- VIII. AAN. – Zesp. 1186. – Sygn. 1. – 144 k.
- IX. Archiwum PAN. – Zesp. III–180. – Sygn. 91. – 140 k.
- X. Archiwum PAN. – Zesp. III–180. – Sygn. 96. – 12 k.
- XI. Archiwum Państwowe miasta Krakowa i Województwa Krakowskiego. – Zesp. 208. – Sygn. StGKr 249. – 1098 k.
- XII. Program syjonistycznej partii ortodoksów «Mizrachi» // Belcikowska A. Stronictwa i związki polityczne w Polsce. Charakterystyki, dane historyczne, programy, rezolucje, organizacje partyjne, prasa, przywódcy / A. Belcikowska ; część ogólną oprac. J. Belcikowski ; słowo wstępne napisał A. Romer. – Warszawa : SP. AKC. «Dom Książki Polskiej», 1925. – S. 495–498.
- XIII. Program Żydowskiej Partii Ludowej // Belcikowska A. Stronictwa i związki polityczne w Polsce. Charakterystyki, dane historyczne, programy, rezolucje, organizacje partyjne, prasa, przywódcy / Alicja Belcikowska ; część ogólną oprac. J. Belcikowski ; słowo wstępne napisał A. Romer. – Warszawa : SP. AKC. «Dom Książki Polskiej», 1925. – S. 517–520.
- XIV. Towarzystwo Popierania Popierania Szkolnictwa Żydowskiego i Kultury Żydowskiej «Szulkult». Statut. – Warszawa, 1928. – 12 s.

1. Гон М.М. Діяльність єврейських політичних партій на Західно-українських землях у контексті політичних процесів початку ХХ століття / М.М. Гон // Єврейська національна спільнота в контексті інтеграції українського суспільства : монографія. – К. : ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2014. – С. 43–67.

2. Меламед В. Евреи во Львове (XIII – первая половина XX века). События, общество, люди / Владимир Меламед. – Львов : Совместное украинско-американское предприятие ТЕКОП, 1994. – 268 с.

3. Мирові домагання сіоністів // Діло. – 1918. – Ч. 246. – 29 жовтня.
4. Хонигсман Я. Городок Львовский и Мостиска – еврейские общины, которых нет : монография / Яков Хонигсман. – Львов : Львовское общество еврейской культуры им. Шолома Алейхема, 2003. – 104 с.
5. Bacon G. The Politics of Tradition. Agudat Yisrael in Poland 1916 – 1939 / G. Bacon. – Jerusalem : The Magnes Press, 1996. – 331 p.
6. Brzoza Cz. Historia Polski 1918 – 1945 / Czesław Brzoza, Andrzej Leon Sowa. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2006. – 754 s.
7. Chepil M. Ciernistą drogą. Wychowanie narodowe dzieci i młodzieży ukraińskiej w Galicji i II Rzeczypospolitej (1848 – 1939) / Mariya Chepil. – Lublin : Lubelskie Towarzystwo Naukowe, 2011. – 444 s.
8. Dachówna D. Szkolnictwo hebrajskie w Polsce / Dina Dachówna // Sprawy Narodowościowe. – 1935. – R. 9. – Nr 3–4. – S. 245–268.
9. Eisenstein M. Jewish schools in Poland, 1919 – 1939. Their Philosophy and Development / M. Eisenstein. – New York : King's Crown Press, 1950. – 112 p.
10. Fałowski J. Mniejszość żydowska w Parlamencie II Rzeczypospolitej (1922 – 1939) / Janusz Fałowski. – Kraków : Oficyna Wydawnicza AFM, 2006. – 298 s.
11. Jaskóła A. Sytuacja prawna mniejszości żydowskiej w Drugiej Rzeczypospolitej. Praca licencjacka [Електронне видання] / Anna Jaskóła. – Wrocław, 2010. – Режим доступу : <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/35560/004.pdf> (25.08.2016).
12. Mendelsohn E. Żydzi Europy Środkowo-Wschodniej w okresie międzywojennym / Ezra Mendelsohn ; [z ang. przeł.: Agata Tomaszewska]. – Warszawa : Wydaw. Naukowe PWN, 1992. – 354 s.
13. Olbrzymie manifestacje żydowskie we Lwowie // Nowy Dziennik. – 1918. – Nr 108. – 27 października.
14. Romantsov R. Polityka oświatowa władz polskich wobec mniejszości żydowskiej w II Rzeczypospolitej / Roman Romantsov // Studia Żydowskie. Almanach. – 2013. – R. 3. – Nr 3. – S. 95–137.
15. Szarkowska A. Absolwent prywatnej świeckiej szkoły żydowskiej jako obywatel Drugiej Rzeczypospolitej / Agnieszka Szarkowska // Etniczność i obywatelskość w Nowej Europie. Konteksty edukacji międzykulturowej / [pod red. J. Nikitorowicza, D. Misiejuk, M. Sobeckiego]. – Białystok : Trans Humana, 2007. – S. 116–126.
16. Tomaszewski J. Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918 – 1939 / Jerzy Tomaszewski. – Warszawa : Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, 1985. – 223 s.
17. Urbański Z. Mniejszości narodowe w Polsce / Zygmunt Urbański. – Warszawa : Wydawnictwo «Mniejszości Narodowe», 1932. – 380 s.

References

I. DALO – Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti, f. 1, op. 58, spr. 856, 26 ark.

II. DALO – Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti, f. 121 sch., op. 3 sch., spr. 26, 130 ark.

III. DALO – Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti, f. 121 sch., op. 3 sch., spr. 31, 87 ark.

IV. AAN – Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zesp. 322, sygn. 2348, 442 k.

V. AAN – Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zesp. 322, mikrof. B. 18479, sygn. 2276, 123 k.

VI. AAN – Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zesp. 9, sygn. 963, 603 k.

VII. AAN – Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zesp. 9, sygn. 962, 34 k.

VIII. AAN – Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zesp. 1186, sygn. 1, 144 k.

IX. Archiwum PAN – Archiwum Polskiej Akademii Nauk, zesp. III–180, sygn. 91, 140 k.

X. Archiwum PAN – Archiwum Polskiej Akademii Nauk, zesp. III–180, sygn. 96, 12 k.

XI. Archiwum Państwowe miasta Krakowa i Województwa Krakowskiego, zesp. 208, sygn. StGKr 249, 1098 k.

XII. Belcikowska, A. (1925). Program syjonistycznej partii ortodoksów «Mizrachi» [Program of the Zionist orthodox party «Mizrachi»]. In J. Belcikowski (Ed.), *Stronnictwa i związki polityczne w Polsce. Charakterystyki, dane historyczne, programy, rezolucje, organizacje partyjne, prasa, przywódcy – Parties and political unions in Poland. Characteristics, historical data, programs, resolutions, party organizations, press, leaders* (pp. 495–498). Warszawa: SP. AKC. «Dom Książki Polskiej» [in Polish].

XIII. Belcikowska, A. (1925). Program Żydowskiej Partii Ludowej [Program of the Jewish People's Party]. In J. Belcikowski (Ed.), *Stronnictwa i związki polityczne w Polsce. Charakterystyki, dane historyczne, programy, rezolucje, organizacje partyjne, prasa, przywódcy – Parties and political unions in Poland. Characteristics, historical data, programs, resolutions, party organizations, press, leaders* (pp. 517–520). Warszawa: SP. AKC. «Dom Książki Polskiej» [in Polish].

XIV. *Towarzystwo Popierania Szkolnictwa Żydowskiego i Kultury Żydowskiej «Szulkult». Statut [Society for the Promotion of Jewish Education and Jewish Culture «Szulkult». Statute]*. (1928). Warszawa [in Polish].

1. Hon, M.M. (2014). Diialnist yevreiskykh politychnykh partii na Zakhidnoukrainskykh zemliakh u konteksti politychnykh protsesiv pochatku XX stolittia [The activities of Jewish political parties in the Western Ukrainian lands in the context of the political processes of the early twentieth century]. *Yevreiska natsionalna spilnota v konteksti intehtratsii ukrainskoho suspilstva – Jewish National Community in the Context of Integration of Ukrainian Society* (pp. 43–67). Kyiv: IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].
2. Melamed, V. (1994). *Evrei vo Lvove (XIII – pervaia polovina XX veka). Sobytiia, obshchestvo, liudi [Jews in Lviv (XIII – the first half of the twentieth century). Events, society, people]*. Lvov: Sovmestnoe ukrainsko-amerikanskie predpriiatie TEKOP [in Russian].
3. Myrovi domahannia sionistiv [Peaceful demands of the Zionists]. (1918, October 29). *Dilo – Work* (Part 246) [in Ukrainian].
4. Khonigsman, Ia. (2003). *Gorodok Lvovskii i Mostyska – evreiskie obshchiny, kotorykh net [The Lviv Horodok and Mostyska – Jewish communities that are extinct]*. Lvov: Lvovskoe obshchestvo evreiskoi kultury im. Sholoma Aleikhema [in Russian].
5. Bacon, G. (1996). *The Politics of Tradition. Agudat Yisrael in Poland 1916 – 1939*. Jerusalem: The Magnes Press [in English].
6. Brzoza, Cz., & Sowa, A.L. (2006). *Historia Polski 1918 – 1945 [History of Poland 1918 – 1945]*. Kraków: Wydawnictwo Literackie [in Polish].
7. Chepil, M. (2011). *Ciernistą drogą. Wychowanie narodowe dzieci i młodzieży ukraińskiej w Galicji i II Rzeczypospolitej (1848 – 1939) [A thorny road. National education of Ukrainian children and youth in Galicia and the Second Commonwealth of Poland (1848 – 1939)]*. Lublin: Lubelskie Towarzystwo Naukowe [in Polish].
8. Dachówna, D. (1935). Szkolnictwo hebrajskie w Polsce [Hebrew education in Poland]. *Sprawy Narodowościowe – National affairs*, 3–4, 245–268 [in Polish].
9. Eisenstein, M. (1950). *Jewish schools in Poland, 1919 – 1939. Their Philosophy and Development*. New York: King's Crown Press [in English].
10. Fałowski, J. (2006). *Mniejszość żydowska w Parlamencie II Rzeczypospolitej (1922 – 1939) [Jewish minority in the Parliament of the Second Commonwealth of Poland (1922 – 1939)]*. Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM [in Polish].
11. Jaskóła, A. (2010). *Sytuacja prawna mniejszości żydowskiej w Drugiej Rzeczypospolitej. Praca licencjacka [The legal situation of the Jewish minority in the Second Commonwealth of Poland. A thesis]*. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski. Retrieved from <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/35560/004.pdf> [in Polish].

12. Mendelsohn, E. (1992). *Żydzi Europy Środkowo-Wschodniej w okresie międzywojennym* [*Jews of Central and Eastern Europe in the interwar period*]. (A. Tomaszewska, Trans.). Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN [in Polish].

13. Olbrzymie manifestacje żydowskie we Lwowie [Huge Jewish manifestations in Lviv]. (1918, October 27). *Nowy Dziennik – New Daily*, 108 [in Polish].

14. Romantsov, R. (2013). Polityka oświatowa władz polskich wobec mniejszości żydowskiej w II Rzeczypospolitej [The Polish Government Education Policy towards Jewish minority in the Second Commonwealth of Poland]. *Studia Żydowskie. Almanach – Jewish Studies. Almanac*, 3, 95–137 [in Polish].

15. Szarkowska, A. (2007). Absolwent prywatnej świeckiej szkoły żydowskiej jako obywatel Drugiej Rzeczypospolitej [A graduate of a private secular Jewish school as a citizen of the Second Commonwealth of Poland]. In J. Nikitorowicz, D. Misiejuk, & M. Sobeci (Eds.), *Etniczność i obywatelskość w Nowej Europie. Konteksty edukacji międzykulturowej – Ethnicity and citizenship in New Europe. Contexts of intercultural education* (pp. 116–126). Białystok: Trans Humana [in Polish].

16. Tomaszewski, J. (1985). *Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918 – 1939* [*Motherland, not only for Poles. National minorities in Poland in the years 1918 – 1939*]. Warszawa: Młodzieżowa Agencja Wydawnicza [in Polish].

17. Urbański, Z. (1932). *Mniejszości narodowe w Polsce* [*National minorities in Poland*]. Warszawa: Wydawnictwo «Mniejszości Narodowe» [in Polish].

RUDA Oksana – candidate of historical science, senior research fellow, Ivan Krypnyakivych Institute of Ukrainian Studies of the NASU (oxana.ruda@gmail.com); ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4361-8313>

EDUCATIONAL ISSUES IN THE ACTIVITIES OF JEWISH POLITICAL PARTIES OF INTERWAR GALICIA

The article highlights educational activities of the Jewish political parties of the interwar period in Galicia. It was argued that Jewish community of the region was represented by numerous political parties, which were representing various ideological trends. Only some political parties acted throughout Poland, while the overwhelming majority had a local character, spreading its influence

exclusively to certain regions. All political forces – from the orthodox wing and to the parties with left-wing political views – devoted their due attention to the problems of schooling. The Polish state did not provide Jewish community with the proper conditions for education in its native language. The Second Commonwealth of Poland did not comply with the obligations stemming from the decrees of Little Treaty of Versailles of June 28, 1919, about organization of elementary schools with native language of instruction in the areas of compact Jewish living. Also, «*numerus clausus*» was introduced, that is the percentage rate of non-Polish students in higher education institutions. Under these conditions, Jewish political parties as well as cultural and educational societies took over the tasks of organizing national schooling. Jewish political and public figures were forced to independently create conditions for the full course of study of children and youth in their native language (Hebrew or Yiddish), to cultivate national traditions and to develop their own culture. Jewish political parties, through their influence on educational societies, joined the foundation of secular and religious elementary and secondary schools with Yiddish, Hebrew, Polish and bilingual teaching. The schools supported by the parties were involved in the popularization of knowledge about national history, focused on awakening the desire of the local Jewish population to national and religious seclusion. Due attention was given to raising the professional level of teachers, organizing various forms of out-of-school education, courses for young people studying Hebrew, Yiddish, Jewish history and traditions, which had to help to form national consciousness of the young Jews. Through the development of private schooling, Jews managed to preserve their ethnic and cultural identity.

Keywords: Galicia, the Second Commonwealth of Poland, political parties, educational activity, national consciousness.

Стаття надійшла до редакції 14.09.17.